

Sygn. akt III CSK 140/14

POSTANOWIENIE

Dnia 30 stycznia 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marta Romańska (przewodniczący)

SSN Jan Górowski (sprawozdawca)

SSN Karol Weitz

w sprawie z wniosku M. W.

przy uczestnictwie S. W.

o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po W.W.,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 30 stycznia 2015 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawcy

od postanowienia Sądu Okręgowego w K. z dnia 25 października 2013 r.,

uchyla zaskarżone postanowienie i poprzedzające je postanowienie Sądu Rejonowego w K. z dnia 28 stycznia 2013 r., i przekazuje sprawę temu Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

We wniosku z dnia 7 lipca 2010 r. domagając się podjęcia zawieszzonego postępowania o dział spadku po W. W., jego syn M. W. wniósł o uznanie macochy S. W. za niegodną dziedziczenia, oraz o uchylenie postanowienia Sądu Rejonowego w K. z dnia 26 lutego 2004 r. o stwierdzeniu nabycia spadku po tym spadkodawcy w części dotyczącej uczestniczki. Sąd Rejonowy wydzielił te dwa żądania do odrębnego postępowania.

Podstawą żądania zmiany postanowienia spadkowego było twierdzenie wnioskodawcy, że składając wniosek o stwierdzenie nabycia spadku po W. W. nie wiedział o faktach uzasadniających niegodność dziedziczenia, które jego macocha S. W. ujawniła dopiero po uprawomocnieniu się tego orzeczenia oraz po wniesieniu przez niego wniosku o dział spadku. W tej sprawie uczestniczka złożyła w dniu 8 września 2004 r. pismo, z którego wynikało, że w 1995 r. wystąpiła do prokuratury z fałszywym oskarżeniem spadkodawcy o popełnienie na jej szkodę poważnych przestępstw, a także gromadziła przeciwko niemu fałszywe dowody.

Postanowieniem z dnia 28 stycznia 2013 r. Sąd Rejonowy oddalił wniosek o zmianę postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku po W. W.

Stwierdził, że termin roczny do złożenia przez wnioskodawcę wniosku o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po W. W., który był uczestnikiem postępowania spadkowego, rozpoczął swój bieg w dniu, w którym wnioskodawca uzyskał możliwość przytoczenia podstawy uzasadniającej dokonanie zmiany postanowienia spadkowego. Skoro, jak przyznał we wniosku, o tej podstawie dowiedział się z pisma uczestniczki z dnia 8 września 2004 r., złożonego przez nią w sprawie o dział spadku, do którego ustosunkował się w dniu 22 grudnia 2004 r., to najpóźniej w tym dniu rozpoczął bieg termin roczny do złożenia wniosku o zmianę stwierdzenia nabycia spadku. Z tego względu ocenił, że z samego wniosku wynikał oczywisty brak uprawnienia wnioskodawcy do zgłoszenia tego żądania, wobec czego oddalił go na podstawie art. 679 § 1 w związku z art. 514 § 2 k.p.c.

Postanowieniem z dnia 25 października 2013 r. Sąd Okręgowy w K., po rozpoznaniu sprawy na rozprawie, oddalił apelację wnioskodawcy. Podniósł, że Sąd Rejonowy prawidłowo ocenił, iż w świetle twierdzeń wniosku po stronie

wnioskodawcy zachodzi oczywisty brak wymagań wynikających z art. 679 § 1 k.p.c., a takim wypadku - zgodnie z art. 514 § 2 k.p.c. nawet wtedy, gdy ustawa wymaga przeprowadzenia rozprawy, sąd, bez wzywania zainteresowanych do udziału w sprawie, może oddalić wniosek na posiedzeniu niejawnym. Podkreślił, że roczny termin na złożenie wniosku o zmianę postanowienia rozpoczyna bieg od dnia, w którym wskazana osoba uzyskała możliwość przytoczenia podstawy uzasadniającej dokonanie zmiany postanowienia pod warunkiem niemożności jej powołania w czasie postępowania spadkowego (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 27 kwietnia 1982 r., III CZP 15/82, OSNCP 1982, nr 8-9, poz. 118).

Zdaniem Sądu Okręgowego nie została spełniona, żadna przesłanka określona w art. 679 § 1 k.p.c. Odwołując się do całokształtu okoliczności sprawy, Sąd kategorycznie stwierdził, że okoliczności, na które powołuje się obecnie wnioskodawca, były mu już znane w chwili złożenia wniosku o stwierdzenie nabycia spadku, co wynika z jego pisma z dnia 22 grudnia 2004 r., w którym stwierdził, iż „ta rzecz była ustalona na długo przedtem, bo w przeciwnym wypadku nie składałbym wniosku o stwierdzenie nabycia spadku, wskazując macochę jako spadkobierczynię po ojcu, a rozważałbym raczej wniosek o uznanie jej za niegodną dziedziczenia po nim”, oraz że gdyby wcześniej „wiedział to wszystko, co napisała w swoim piśmie z dnia 8 września br. (...) zaraz po śmierci ojca skierowałbym do Sądu wniosek o uznanie jej za niegodną dziedziczenia”. Lektura całości tego pisma nie pozostawia wątpliwości, że wnioskodawca był świadomy możliwości wytoczenia powództwa o uznanie uczestniczki za niegodną dziedziczenia. Mimo tej świadomości zdecydował się jednak na złożenie wniosku o stwierdzenie nabycia spadku po W. W. Sąd Okręgowy nie zgodził się z wnioskodawcą, że w piśmie z dnia 22 grudnia 2007 r. podniósł zarzut niegodności dziedziczenia, który został następnie sprecyzowany pismem procesowym z dnia 7 lipca 2010 r., z którego wynika tylko to, że przed złożeniem wniosku o stwierdzenie nabycia spadku taką możliwość rozważał. W rezultacie uznał, że wniosek o zmianę postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku został złożony z uchybieniem rocznemu terminowi i z tego względu należało go oddalić.

Zdaniem Sądu drugiej instancji, było podstaw do zawieszenia postępowania ze względu na toczące się postępowanie o uznanie uczestniczki za niegodną

dziedziczenia. Wyrok taki ma charakter konstytutywny i w związku z tym do wyłączenia z dziedziczenia osoby niegodnej dochodzi dopiero z chwilą jego uprawomocnienia się. Wydanie orzeczenia uznającego za niegodnego dziedziczenia może być podstawą zmiany postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, niemniej uznał, że ze względu na art. 929 k.c. oraz stwierdzone okoliczności niecelowe było zawieszenie postępowania.

W skardze kasacyjnej, wnioskodawca zarzucił naruszenie art. 386 § 2, art. 381 w związku z art. 227 i 328 k.p.c. oraz art. 382 w związku z art. 679 § 1 k.p.c. i wniósł o uchylenie w całości postanowienia Sądu Okręgowego oraz postanowienia Sądu Rejonowego w K. z dnia 28 stycznia 2013 r. i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Według skarżącego, naruszenie art. 386 § 2 w związku z art. 679 § 1 i art. 669 k.p.c. nastąpiło przez ich niezastosowanie przez Sąd drugiej instancji, pomimo że postępowanie przed Sądem pierwszej instancji było dotknięte nieważnością z tego względu, iż wydał on orzeczenie merytoryczne na posiedzeniu niejawnym, chociaż przepis szczególny, tj. art. 679 § 1 w związku z art. 669 k.p.c. przewidywał obowiązek orzekania na rozprawie. Jak trafnie podniesiono w skardze kasacyjnej, zasadność tego zarzutu zależy od tego, czy z wniosku wynikał oczywisty brak uprawnienia wnioskodawcy w rozumieniu art. 514 § 2 k.p.c. do wystąpienia z żądaniem zmiany postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po W. W., niewątpliwie bowiem sprawy objęte art. 679 § 1 k.p.c. podlegają, zgodnie z art. 669 k.p.c., rozpoznaniu na rozprawie.

Przepis art. 514 § 1 k.p.c. uzasadnia tezę, że w postępowaniu nieprocesowym zasady jawności i kontrydiktoryjności nie mają charakteru bezwzględnych, jednak ich znaczenie wzrasta w sprawach, w których występuje spór; zgodnie z § 2 wymienionego przepisu, rozstrzygnięcie tych spraw i oddalenie wniosku na posiedzeniu niejawnym - bez wysłuchania zainteresowanych - jest możliwe tylko wtedy, gdy z treści wniosku wynika oczywisty brak uprawnienia wnioskodawcy. W literaturze podkreśla się, że sąd powinien korzystać z tej możliwości w wąskim zakresie.

Innymi słowy, oddalenie wniosku na posiedzeniu niejawnym ze względu na brak uprawnienia wnioskodawcy może nastąpić tylko wtedy, gdy jest on w świetle jego treści lub złożonych dokumentów oczywisty. Jeżeli kwestia ta budzi wątpliwość, sąd powinien wyznaczyć rozprawę, zwłaszcza wtedy, gdy występuje sprzeczność interesów uczestników. W literaturze wyrażono trafny pogląd, że pomimo zgłoszenia wniosku przez osobę nieuprawnioną, sąd nie powinien oddalać wniosku na podstawie art. 514 § 2 k.p.c., jeżeli przed wydaniem postanowienia osoba uprawniona podtrzymuje wniosek i żąda wszczęcia postępowania.

Z tych względów uprawnienie wnioskodawcy, o którym mowa w art. 514 § 2 k.p.c. należy łączyć z pojęciem legitymacji procesowej. W trybie nieprocesowym legitymację do zgłoszenia wniosku sąd bierze pod uwagę z urzędu w każdym stanie sprawy, a więc również przed rozprawą, jednak tylko wniosek pochodzący od osoby nieuprawnionej do jego zgłoszenia, może zostać oddalony *a limine* (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 4 kwietnia 1957 r., 3 CR 588/56, OSN 1958, nr IV, poz. 100). Mając na względzie „oczywistość braku uprawnienia wnioskodawcy”, należy na gruncie art. 514 § 2 k.p.c. przyjąć, że do złożenia wniosku o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku jest uprawniona osoba, która należy do kręgu spadkobierców, a także mająca interes prawny w wykazaniu następstwa po spadkodawcy (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 1983 r., III CRN 218/82, OSNCP 1983, nr 8, poz. 124, i z dnia 4 lipca 1966, II CZ 217/66, OSPiKA 1967, nr 2, poz. 37).

Przy takiej interpretacji brak wynikających z art. 679 § 1 k.p.c. przesłanek, tj. wystąpienia podstawy, której wnioskodawca nie mógł powołać w postępowaniu stwierdzającym nabycie spadku oraz podstawy do złożenia wniosku o jego zmianę przed upływem roku od dnia, w którym uzyskał tę możliwość, stanowi już tylko przyczyny oddalenia wniosku, które nie są objęte przez art. 514 § 2 k.p.c. Taki wynik wykładni uzasadnia treść art. 679 § 2 k.p.c., który wprost stanowi, że wniosek o wszczęcie postępowania unormowanego w jego paragrafie pierwszym, może zgłosić każdy zainteresowany.

Należy podkreślić, że Sąd Okręgowy oparł się nie tylko na twierdzeniach zawartych we wniosku z dnia 7 lipca 2010 r., ale na całokształcie materiału

zebranego w sprawie, w tym na piśmie wnioskodawcy z dnia 22 grudnia 2004 r., złożonym w postępowaniu o dział spadku po W. W., co wyłącza art. 514 § 2 k.p.c., gdyż oczywisty brak uprawnienia wnioskodawcy powinien wynikać z samej treści wniosku lub dołączonych do niego dokumentów. Poza tym, zważywszy, że z zarzutem niegodności dziedziczenia przez uczestniczkę, skarżący wystąpił w toku sprawy o dział spadku w piśmie procesowym z dnia 22 grudnia 2004 r., oraz że żądanie takie podlega rozpoznaniu w procesie (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 26 lutego 1968 r. III CZP 101/67, OSNCP 1968, nr 12, poz. 203, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 lipca 2005 r. III CK 670/04, LEX nr 604039), i powództwo to nie zostało jeszcze rozpoznane, brak przesłanek określonych w art. 679 § 2 zdanie drugie k.p.c. nie jest oczywisty.

Z tych względów uzasadniony jest zarzut obrazy art. 386 § 2 w zw. z art. 679 § 1 i art. 669 oraz art. 214 § 2 k.p.c. co uzasadnia uchylenie orzeczeń Sądów obu instancji i zwalnia Sąd Najwyższy od omówienia dalszych zarzutów.

W tym stanie rzeczy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzeczono, jak w sentencji.